

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 30.05.2024

Kabul / Accepted: 13.08.2024

Tez Özeti / Thesis Summary

DOI: 10.55666/folklor.1492687

**LİTVANYA'NIN ÖZGÜR EZGİLERİ: JUOZAS GRUODIS'İN
KEMAN SONATINDAKİ YEREL DOKULAR***

Burak EKER** & Hakkı Alper MARAL***

Öz

Avrupa'nın en eski yerleşimcilerinden biri olarak kabul edilen Litvanyalılar, Polonya ile beraber kurmuş oldukları birlikle Doğu Avrupa'da geniş bir bölge üzerinde söz sahibi olmuştur. Özellikle Polonya ile kurdukları birlik, Litvanya'nın Doğu Avrupa'da geniş bir coğrafyada söz sahibi olmasına olanak tanımıştır. Bu birliktelik, Litvanya'nın sadece siyasi anlamda değil, aynı zamanda kültürel anlamda da diğer Baltık ülkelerinden farklı bir konumda olmasını sağlamıştır. Polonya-Litvanya Birliği, Avrupa'nın en büyük ve en nüfuzlu güçlerinden biri haline gelmiş, bu da Litvanya'nın kültürel ve politik dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Tarihsel süreç içinde Avrupa'da gerçekleşen siyasi olaylar ve değişen bölge şartlarının, Litvanya'nın kaderini de etkilediği görülmektedir. Özellikle Rus İmparatorluğu'nun bölge üzerindeki hâkimiyeti, Litvanya'da Rus kültürünün egemen olmasına yol açmıştır. Rusçanın resmi dil ilan edilmesi ve Litvanca'nın yasaklanması, Ruslaştırma politikaları doğrultusunda uygulanmış baskıcı önlemlerden sadece birkaçıdır. Bu baskıcı politikalar, Litvanya halkının kendi kültürlerini koruma mücadelesini tetiklemiş ve ulusal kimliklerini savunma azimlerini güçlendirmiştir. Litvanya'nın ulusal kültürünün önemli bir parçası olan müzik ve özellikle koro kültürü, bu kültürel mücadelede merkezi bir rol oynamıştır. Litvanya, Avrupa'nın diğer bölgelerine kıyasla daha geç başlayan müzik araştırmalarıyla birlikte ulusal müzik okulunu kurmuş ve bu sayede Litvanya müziğinin gelişimini desteklemiştir. Ulusal müzik okulu hem geleneksel Litvanya müziğinin korunmasına hem de yeni müzikal akımların gelişmesine olanak tanımıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında Litvanya'da ulusal uyanış hareketleri, müziğin bir direniş ve kimlik sembolü olarak kullanılmasına yol açmıştır. Bu dönemde, Litvanya müziği ve koro kültürü, sadece sanatsal bir ifade biçimi olmaktan öte, ulusal bilincin ve bağımsızlık mücadelesinin de bir sembolü haline gelmiştir. Avrupa'ya kıyasla geç başlayan müzik araştırmalarıyla birlikte kurulan ulusal müzik okulu Litvanya müziğinin gelişimini sağlamıştır. Litvanya'nın önde gelen bestecilerinden biri olan Juozas Gruodis, ülkenin müzik alanında kurumlaşmasının da öncülerinden olmuştur. Gruodis, halk ezgilerini eserlerinde soyutlayarak kullanmış ve bu yönde Litvanyalı bestecilere ilham kaynağı olmuştur. Gruodis'in Litvanya ezgilerini kullandığı eserlerinden biri de bestecinin Leipzig Konservatuarında öğrenciyken bestelediği keman ve piyano için sonat eseridir. Bu çalışmada Litvanya'nın kültürel geçmişi ve halk müziği üzerinden Gruodis'in ilgili eseri incelenerek belirtilen dönem içinde milli aidiyet yönelimiyle oluşan müzikal üslup bağlamında bir tasvir yapılmıştır. Yapılan bu tasvir üzerinden eserde kullanılan halk müziği öğelerinin saptanması amaçlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak betimsel araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri içinden doküman analizi yöntemiyle bilgiler derlenmiş, elde edilen bilgiler betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda Litvanya'nın müzikal karakterinin özgün bir şarkı söyleme pratiği olarak kabul gören *Sutartinė* ile özdeşleştiği görülmüştür. Gruodis'in keman sonatı eserinde, kimi zaman Litvanya halk müziği ezgilerinin yapısal özelliklerini, kimi zaman da belirtildiği üzere halk şarkılarını ve bu şarkıların motiflerini veya aynı ritmik yapı ve ses aralıklarını kurgulama yoluyla Litvanya halk müziği karakterini aktardığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Litvanya, Litvanya Kültürü, Litvanya Halk Müziği, Juozas Gruodis, Keman Sonatı.

* Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Hakkı Alper MARAL danışmanlığında yürütülmüş olan "Folklorik İcra Pratikleri ve Geleneksel Müzik Repertuarları Üzerinden Kemanın Müzikal İkonografisi: 20. Yüzyıl Müziğinde Keman Atfedilen Folklorik Kimlikler" isimli doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, İzmir/Türkiye, burakeker@mail.com, ORCID: 0000-0001-5337-2404

*** Prof. Dr. Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, Müzikoloji Bölümü, Ankara/Türkiye alpermaral@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-6200-3424

INDEPENDENT MELODIES OF LITHUANIA: LOCAL TEXTURES IN JUOZAS GRUODIS' VIOLIN SONATA

Abstract

Lithuanians, considered as one of the oldest settlers of Europe, have had a say over a large region in Eastern Europe with the union they established with Poland. Especially the union they established with Poland allowed Lithuania to have a say in a wide geography in Eastern Europe. This union has made Lithuania different from other Baltic states not only politically but also culturally. The Polish-Lithuanian Union became one of the largest and most influential powers in Europe, which significantly affected Lithuania's cultural and political dynamics. In the historical process, political events in Europe and changing regional conditions have also affected the fate of Lithuania. Especially the dominance of the Russian Empire over the region led to the dominance of Russian culture in Lithuania. The declaration of Russian as the official language and the banning of Lithuanian are just a few of the repressive measures implemented in line with Russification policies. These repressive policies triggered the Lithuanian people's struggle to preserve their culture and strengthened their determination to defend their national identity. Music, and especially choral culture, as an important part of Lithuania's national culture, has played a central role in this cultural struggle. Lithuania started music research later than other parts of Europe, establishing the national music school and thereby supporting the development of Lithuanian music. The national music school allowed both the preservation of traditional Lithuanian music and the development of new musical movements. The national music school allowed both the preservation of traditional Lithuanian music and the development of new musical movements. The national revival movements in Lithuania, especially in the early 20th century, led to the use of music as a symbol of resistance and identity. In this period, Lithuanian music and choral culture became not only a form of artistic expression but also a symbol of national consciousness and the struggle for independence. The establishment of a national music school, together with music research, which started later than in Europe, led to the development of Lithuanian music. Juozas Gruodis, one of Lithuania's leading composers, was also one of the pioneers of the country's musical institutionalization. Gruodis used folk melodies abstractly in his works and inspired Lithuanian composers in this direction. One of Gruodis' works in which he used Lithuanian melodies is the sonata for violin and piano, which the composer composed while he was a student at the Leipzig Conservatory. In this study, Gruodis' related work is analyzed through Lithuania's cultural background and folk music, and a description is made in the context of the musical style formed by the orientation of national belonging in the specified period. Through this description, it is aimed to determine the folk music elements used in the work. Descriptive research technique was used as the method in the study. Information was compiled by document analysis method among qualitative research methods, and the information obtained was interpreted using descriptive analysis technique. As a result of the study, it was seen that the musical character of Lithuania is identified with Sutartinė, which is accepted as an original singing practice. In Gruodis's violin sonata, it has been observed that he conveys the character of Lithuanian folk music by constructing the structural features of Lithuanian folk music melodies, sometimes folk songs and the motifs of these songs, or the same rhythmic structure and sound intervals.

Keywords: Lithuania, Lithuanian Culture, Lithuanian Folk Music, Juozas Gruodis, Violin Sonata.

Giriş

Konunun odak noktası olan Gruodis ve keman sonatı ile ilgili değerlendirmelere başlamadan önce, yapılan çalışmalar itibarıyla Türkiye'de pek az tanınan Litvanya'nın tarihi geçmişi, bağımsızlık süreci içindeki durumu ve kültürel özellikleri tanıtılacak ve bu özelliklerle yerel müziğin tanımlanması yapıp, Litvanya halk müziği üzerinden eserle ilgili incelemelerde bulunulacaktır. Yirminci yüzyılda Avrupa'nın büyük bir bölümünde etkili olan ulusçuluk akımlarıyla bağlantılı olarak Litvanya'nın özne konumu, ülkenin bölgeye göre farklı bir kültürel geçmişe sahip olması ve bölgede yoğun bir biçimde uygulanan Ruslaştırma politikalarını kapsayan bir kültürel zeminin ortaya konulmasının yapılacak değerlendirmelerin doğruluğu açısından daha uygun bir bakış açısı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belirtilen akımların Avrupa'da gerçekleştirdiği pratiklerden biri olan ulusal kültür çalışmalarının, aynı dönemde çok önemli bir sanatsal derecelendirme işareti işlevi gören müzik sanatıyla yoğun bir ilişki içinde sunulmuş olması, müzik alanının dönemin kültürel olguları içindeki konumu açısından göz ardı edilmemesi gerekliliğini göstermektedir. Bu görüşün de işaret ettiği üzere zamanın yaygın kanaati çerçevesinde yüksek medeniyet seviyesi olarak görülen ve "uluslarüstü" sanat müziği olarak nitelendirilen müzik pratiği ile bu fikriyat dâhilinde yerel müzikal malzemelerin birbirine eklenildiği zamanın ve bu uygulamalara zemin hazırlayan etmenlerin, yaşanan dönem içindeki gelişmelerle birlikte tanıtılması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın hiyerarşik yapısı içinde ilk olarak bölgenin tarihsel arka planına, ardından kültürel özelliklerine ve daha sonra da müzikle olan ilişkisine yer verilmiştir.

Litvanya Tarihi

Litvanya, kültürel anlamda diğer Baltık ülkeleriyle benzer özelliklere sahip olmakla birlikte, tarihi süreç içinde Polonya ile kurduğu birlikle Doğu Avrupa'da geniş bir coğrafyaya egemen olmuştur. Bölgeye çok eski çağlarda yerleşmiş kavimlerden biri olan Litvanyalılar, Avrupa'daki en eski yerleşimcilerden biri olarak değerlendirilmektedir. Frucht (2005) tarihi belgelerde Litvanyalılardan nadiren bahsedildiğini ancak Baltık Denizi kıyısında yaşayan en az 4000 yıllık köklü bir geçmişe sahip bir halk olduğundan, Atalarının bölgeye M.Ö. 3000 civarında orta Rusya'nın Volga bölgesinden geldiğinden bahsetmiştir. Ayrıca bahsedilen bölgedeki ProtoBaltık kabilelerin, M.Ö. 7. ile 2. yüzyıllar arasında şu anda Litvanya toprakları olarak bilinen yerde yaşamaya başladıklarına değinmiştir.

Litvanya tarih sahnesinde ilk kez ismini liderleri Mindaugas zamanında duyurmuştur. Mindaugas, Hristiyanlığı benimsemiş ve kral olarak monarşi sistemini getirmiştir. Daha sonraki süreç içinde soyluların Mindaugas'a karşı cephe alması sonucunda monarşi ortadan kaldırılmış ve paganizme geri dönmüştür.

Iwaskiw (1996, s. 177-178) bir ulus olarak Litvanya'nın, Dük Mindaugas'ın önderliğinde 1230'lu yıllarda ortaya çıktığını belirtmektedir. Mindaugas'ın, günümüzde Letonya'nın bazı bölgelerini fetheden Töton Şövalyeleri'nin saldırılarına karşı kendilerini savunmak için Prusya'nın akraba kabileleri ile Litvanyalı kabilelerini birleştirdiği belirtilmiş, 1251'de Hristiyanlığı kabul ederek 1253'te kral olduğundan bahsedilmiştir.

Uzun bir zaman Polonyalılarla birlikte kurmuş oldukları birliğin bir parçası olan Litvanyalılar, Doğu Avrupa'da geniş bir alanda söz sahibi olmuştur. II. Władysław Jagiełło ismiyle Polonya tacı giyen Litvanya büyük dükü Jogaila'nın, ülkenin Hristiyanlaştırılmasını sağladığı bilinmektedir.

14. yüzyılın sonunda Litvanya, Baltık Denizi'nden Karadeniz kıyılarına kadar uzanan büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. 1386'da Jogaila'ya Polonya tacı teklif edilmiştir. Taç karşılığında Jogaila, Litvanya'yı Hristiyanlaştırma sözü vermiştir. Litvanya, Avrupa'da Hristiyan olan son pagan ülkesi olmuştur. 1410'da Tannenberg Savaşı'nda Cermen Şövalyelerini yenmiş ve doğuya doğru Cermen yayılmasını durdurmuştur (Iwaskiw, 1996, s. 178).

Litvanya-Polonya birliği, kültürel anlamda Litvanya'nın yüzünü batıya dönmesine neden olmuş, birçok alanda bu durum kendini göstermiştir. Bu dönem içinde Litvanya soyluları arasında lehçe asil bir dil olarak görülerek kullanıldığı, Litvanca'nın ise kırsal kesimlerde konuşulduğu bilinmektedir.

Litvanya, Polonya ile siyasi birliğini sürdürmüştür. 1569'da Litvanya ve Polonya, başkenti Krakow olan Polonya-Litvanya Topluluğu olan tek bir devlette birleşmiş ve sonraki 226 yıl boyunca Litvanya, Polonya'nın kaderini paylaşmıştır. Aynı zamanda eğitim ve kültürel alanda Batılı modellere kapılarını açmıştır (Iwaskiw, 1996, s. 178).

18. yüzyılın sonunda Litvanya toprakları Rusya tarafından ele geçirilmiş, Rusya'nın kendi topraklarında yaşayan diğer milletler üzerinde uyguladığı Slavlaştırma politikaları kapsamında Litvanya kültürünün yasaklanmasına yönelik bir dizi yaptırım uygulamaya konulmuştur. Uygulanan bu yaptırımlara dâhil olarak Litvanca dilinde herhangi bir kaynağın basılıp çoğaltılmasını yasaklayan karar, Litvanya kültürünün devamlılığını önlemeye yönelik en net tutum olarak tarihteki yerini almıştır¹. Latince harflerin kullanılmasını dahi yasaklayan bu karara karşı tepkiler 1905 yılında patlak veren isyanlara kadar uzanmış, bu durumun ardından Çarlık yönetimi geri adım atarak bir dizi reform yapmak zorunda kalmıştır. Fakat genel anlamda Ruslaştırma politikalarının bölgede Litvanya'nın bağımsızlığını elde ettiği tarih olan 1918 yılına dek varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır².

Polonya ile iki yüz yıldan fazla birlik halinde kaldıktan sonra, 18. yüzyılda Litvanya, Avrupa haritasından bir devlet olarak kaybolmuş ve Rus İmparatorluğu'nun kuzey-batı kısmına dönmüştür. En zor dönem, Rusya hükümetinin Litvanya basını ve okullaşmasını yasakladığı 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yılları (1864-1904) olmuştur (Petrauskaitė, 2017a).

Rus politikaları devam eden serflik sisteminin de uzun süre bölgedeki kalıcılığını desteklemiştir. Avrupa'nın çoğunluğunda ortadan kalkan bu sistemin Litvanya'da diğer Baltık ülkelerinden sonra 1861 yılında kaldırıldığı bilinmektedir. Bu durumun oluşmasında toplumsal birtakım hareketlenmelerin rol oynadığı söylenebilmektedir. Rusların baskıyı sürekli artırmaları, Litvanyalı soylular tarafından da tepkiyle karşılanmış, bu tepkilerin birleşmesiyle Rusya'ya karşı bir isyan gerçekleşmiştir. 1863 yılında Polonya ve Litvanya'da gerçekleşen ve acımasızca bastırılan isyan bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

Litvanya halkının 1905 devriminde Ruslardan özerklik talep ettiği bilinmektedir. Rus yönetiminin devrim sonrasında kendi topraklarındaki hâkimiyetini pekiştirmesi sonucunda bu talep reddedilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın Litvanya topraklarını ele geçirme planları yapan Almanya ve Rusya devletleri açısından olumsuz sonuçlanmasıyla Litvanya'nın bağımsızlık söylemlerinin vücut bulduğu değerlendirilmektedir.

Almanya'nın Litvanya'yı bir Alman himayesi olmaya ikna etme girişimi başarısız olmuştur. 16 Şubat 1918'de Litvanya tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülke hala belirtilen bu günü Bağımsızlık Günü olarak kutlamaktadır (Iwaskiw, 1996, s.178). Litvanya bu tarihten itibaren I. Dünya Savaşı süresince bölgedeki diğer devletlerle savaşmak zorunda kalmış, bu sürecin sonunda da bağımsızlığını uzun süre koruyamamıştır.

Rus yönetiminin bölgede yürüttüğü politika kapsamında aldığı kararlarla birlikte yarattığı kültürel baskı ve Litvanya'nın yapmış olduğu bu mücadelelerin, millî kimliğin oluşumuna katkı sağladığı değerlendirilebilmektedir.

Litvanya ulusal bilincinin gelişimi, oldukça farklı iki evrim döneminden geçmiştir. İlki 18. yüzyılın sonunda başlamış, Polonya ve Litvanya'da Rusya'ya karşı 1863-1864 ayaklanmasına kadar sürmüştür. Diğeri ise 19. yüzyılın başında, liderlerinin çoğu batı Litvanya'daki Žemaitija'dan (Samogitia) geldiği için Samogit-Litvanya hareketi ortaya çıkmıştır. Hareket genel olarak Litvanya dilini, eğitimini ve kültürünü yüceltmıştır (Pivoras, 2020).

I. Dünya savaşının ardından Litvanya kısa bir süre bağımsızlığını elde etmiş, bu zaman dilimi içinde de ulusal kültürüyle ilgili çalışmalar yaparak millî değerlerini koruma altına alma politikaları izlemiştir. II. Dünya Savaşı ve ardından kurulan "Yeni Dünya" düzeni içinde doğu bloğu ülkelerden biri olarak Litvanya, ancak 1990'da tekrar bağımsızlığını elde ederek bu alanda tekrar çalışmaya başlayabilmiştir.

Litvanya Kültürü

Diğer Baltık ülkelerine karşıt bir durum olarak Litvanya'nın, kültürel bakımdan Alman kültürü yerine Polonya kültüründen daha çok etkilendiği değerlendirilmektedir. 16. yüzyıldan başlamak üzere soylu sınıfı tarafından Batı Avrupa'daki yeniliklerin takip edildiği bilinmekle birlikte, birçok

Litvanyalı'nın Polonya başta olmak üzere Avrupa'da eğitim aldığı görülmektedir. Litvanyalıların kültürel anlamda muhafazakâr tutumlarına Rusların Slavlaştırma politikalarının ve kendi dillerine olan bağlılıklarının etken olduğu değerlendirilmektedir.

Litvanya ve Polonya halklarının eski benzer tarihsel kaderleri, Litvanya yaratıcı gücünün bozulması, Litvanya dilinin ölüme mahkûm edilmesi gibi nedenler, Polonyalı romantiklerin Litvanya halk şarkılarına ilgi duymalarına neden olmuştur. Bu ilgi, 1831 ve 1863 ayaklanmalarıyla daha da cesaretlendirilmiştir (Harrison, 1932).

Baltık bölgesinde Lutheran kilisesi ve Alman kültürü hakimken, Katolik kilisesi Litvanya kültürünün entegre bir parçası olmuştur. Litvanya, tarihinde diğer Baltık ülkelerinden daha çok Polonya ile ilişkilidir (Lippus, 1999). Litvanya dilinin Avrupa'daki diller içinde, bağlı olduğu dil grubu itibarıyla en eski dillerden biri olduğu değerlendirilmektedir. Rus yönetiminin de uyguladığı yasaklar karşısında Litvanyalıların dillerini muhafaza etmek için çaba gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Litvanyaca'nın Avrupa'da mevcut en eski dillerden biri olduğuna inanılan, bilim insanları tarafından Avrupa'da konuşulan tüm dillerin evrimleştiği orijinal dil olan Proto-Hint-Avrupa unsurlarının çoğunu en az değişikliklerle muhafaza ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle, dünya çapında birçok dilbilim programında incelenmiştir. Dillerine duydukları milliyetçi gurur, Litvanyalılar arasında ona güçlü bir bağlılık ve onu koruma kararlılığı oluşturmuştur (Frucht, 2005).

Baltık kabilelerinin yerleşik yaşam tarzı, muhtemelen Baltık mitolojisinin eski Hint-Avrupa mitolojisine özgü bir dizi özelliğe sahip olduğunu ve bunun unsurlarının folklorda hala bulunduğunu göstermiştir. Litvanya dili, Hitit, eski Yunanca ve Sanskrit gibi nesli tükenmiş veya şu anda konuşulmayan dillere özgü birçok morfolojik özellik ile, hala konuşulan Hint-Avrupa dilleri arasında eski ses sistemini en güçlü şekilde korumuştur (Eidintas ve diğ., 2016).

Hâkim olduğu topraklardaki egemenliğini zaman içinde yitirdiği için Litvanya dilinin kullanım alanının da süreç içinde daraldığı görülmektedir. Daha sonrasında Rusya'nın Litvanya'yı ele geçirmesiyle Litvanya dilinin kullanımının daha da azaldığı görülmektedir. 20. yüzyılda egemen olan Slav kültürüne karşın Litvanya'nın kırsal bölgelerinde kendi dillerini ve kültürlerini muhafaza ettikleri değerlendirilmektedir.

Litvanya'da Müziğin İzleri

Litvanya'da müziğin tarihsel süreci incelendiğinde ise diğer Baltık ülkelerinde olduğu gibi, pagan ritüellerinde kullanılan müziğin, Hristiyanlığa geçişle birlikte ayinlerde söylenen Gregoryan ilahileriyle din üzerinden araçsal bir evrim geçirdiği görülmektedir. Bu dönem içinde kilise müziğine koşut olarak koro kültürünün geliştirilmesi amacıyla kilise müziği üzerinden bir müzik eğitimi verildiği bilinmektedir. Böylelikle Orta Avrupa müzik kültürünün Litvanya'ya aktarımı sağlandığı değerlendirilmektedir.

Litvanya müziği, sanatı kadar eskidir. Halk müziğinin gelişimi üzerinde büyük etkisi olmuştur ve düzenli olarak yapılan büyük şarkı festivallerinde söylenen koro şarkıları son derece popüler olmaya devam etmektedir (Iwaskiw, 1996). Tarih boyunca, Litvanya halkı zengin bir şarkı, dans ve geleneksel kostüm kültürü geliştirmiştir. Sovyetler Birliği, Litvanya'da halk müziğinin söylenmesini caydırmaya çalışmasına rağmen müziğin Litvanya'da kültürel olarak baskın bir yaşam özelliği olarak kalmasına izin vermiştir (Folstrom, 1998).

Litvanya'da halk şarkılarının popülerleşmesi durumu 18. yüzyılda kısmen yerel olarak görülse de halk müziği üzerinden milliyetçi unsurların ortaya konulması durumu ancak 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Toplumsal bilincin gelişmemesi ve Rus yönetiminin ağır baskısının bu duruma neden olduğu değerlendirilmektedir.

Johann Gottfried Herder'in *Volkslieder* eserindeki halk şarkısının ulusal-romantik kullanımı, Litvanya'da yankılanmıştır. Herder'in koleksiyonları, muhtemelen çok sayıda Litvanyalı'nın Almanca konuşulan ülkelerde bulunması nedeniyle sekiz Litvanya halk şarkısı metni içermektedir. Ancak Litvanya'da milliyetçi hareket, komşu Baltık ülkelerinden daha sonra yerleşmiştir (Goertzen, 2000).

Litvanya'da millî bilincin oluştuğuna dair emarelerin 20. yüzyılla birlikte geliştiği değerlendirilmektedir. Dönem içinde anadilde uygulanan yasağın kaldırılmasının ardından yapılan

sanatsal etkinliklerle bu durumun oluştuğu düşünülmektedir. 20. yüzyılın ilk yirmi yılında ulusal canlanma hareketinin çok etkin olduğu, sonuç olarak da Litvanya müziğinde milliyetçi unsurların ön plana çıkarıldığı bilinmektedir.

Ön plana çıkarılan bu unsurlardan biri olarak değerlendirilen birlikte şarkı söyleme geleneği, Litvanya'nın kültürel geçmişinde önemli bir yer tutmaktadır. Estonya ve Letonya gibi diğer Baltık ülkelerinde de benzer durum görülmekle birlikte Litvanya'da toplu biçimde şarkı söyleme kültürünün ve koro konserlerinin çok eski zamanlara kadar dayandığı farklı kaynaklarca ifade edilmiştir.

İlk bilinçli milliyetçi Litvanya koro konserleri 1890'larda Doğu Prusya'nın Litvanya topraklarında yapılmıştır. Bu tür konserlere Rus kontrolündeki Litvanya'da izin verilmemiştir (Goertzen, 2000). Bağımsızlığın ilan edilmesi ve birçok müzik kurumunun kurulmasıyla birlikte Litvanya kültürel ortamının canlılık göstermeye başladığı görülmüştür.

Diğer uluslarda olduğu gibi, folklor Litvanya ulusal bilincinde önemli bir rol oynamıştır. Rus İmparatorluğu'nun baskısına karşı yükselmeye başlayan ve 1904'ten sonra Litvanya dilini kullanma yasağı kaldırıldığında güçlü bir ivme kazanan gizli korolar da aynı derecede önemli olmuştur. Lirik, etkileyici ve dolgun sesli şarkılar Vincas Kudirka³, Česlovas Sasnauskas, Mikas Petrauskas, Juozas Tallat-Kelpša, Stasys Šimkus ve Juozas Naujalis tarafından yazılmıştır (Katinaitė, 2010).

Frucht (2005) Litvanya kültürünün, 1905'ten 16 Şubat 1918'deki bağımsızlık ilanına kadar olan görece özgürlük döneminde çiçek açtığından bahsetmektedir. Ülkenin en ünlü ressamı ve bestecisi Mikalojus Konstantinas Čiurlionis'in romantik olarak, güçlü bir *panteist*⁴ duygu ile aşılansmış doğa resimlerini yorumlayarak, Litvanya kültürünün pagan unsurlarını vurgulayan eserleri bu dönemde bestelediğini ifade etmiştir.

Avrupa'da adından söz ettirmiş bir besteci ve ressam olarak Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Litvanya sanatında önde gelen isimlerden biri olmuştur. Čiurlionis, 1907 yılında kurulan Litvanya Sanat Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır. Çok yönlü bir sanatçı olarak ülkesinde resim ve müzik alanında birçok etkinliğin düzenlenmesinde öncü olmuş, piyanist ve orkestra şefi olarak birçok konser vermiştir. Bestecinin Litvanya halk müziğini incelediği ve bu konuda makale yazdığı bilinmektedir. Çok sayıda halk müziği ezgisi derleyen Čiurlionis, bu ezgileri çok sesli hale getirmiştir.

Kendi eserinin ve genel olarak Litvanya sanatının ulusal karakteri her zaman Čiurlionis'in dikkatinin merkezinde olmuştur. 1909'da yazdığı makalede, profesyonel müziğin ulusal karakteri geleneksel olarak halk müziğinin özelliklerinin kullanımıyla ilişkilendirilmiştir. Bu şekilde Čiurlionis, Litvanyalılığı ve müzikal milliyetçiliği bir bütün olarak karakterize etmiştir (Bruveris, 2016).

Bruveris (2016) ayrıca bağımsızlık dönemi içinde, devlet sanat kurumları kurulduğunu; tüm sanatlarda hızlı ve yaratıcı bir dönemin başladığını dile getirmiştir. Siyasi ve kültürel yaşamın, geçici başkent dar alanı olan Kaunas'ta⁵ yoğunlaşmaya zorlandığının altını çizmiştir. Öte yandan Droba (1933) müzik hayatının ilk kez devlet himayesiyle desteklendiği bağımsız Litvanya (1918-1940) döneminin Litvanya müziği tarihinde ayrı olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun bir sonucu olarak müzik okulu sisteminin gelişmesi ve Kaunas'ta opera ve senfonik orkestranın kurulması durumlarını örnek olarak vermiştir.

1933'te kurulan konservatuvar, müzik kültürünün gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Konservatuvara ek olarak, Litvanya dört müzik yüksekokulunu, üç sanat okulunu, iki pedagojik müzik okulunu, çocuklar için seksen müzik okulunu, beş senfoni orkestrasını, ortaçağ ve çağdaş müzik topluluklarını ve uluslararası olarak tanınan bir yaylı çalgılar dördlüsünü desteklemiştir (Iwaskiw, 1996).

O yılların en önemli figürü, Leipzig konservatuvarı mezunu ve Kaunas'taki konservatuvarın kurucusu Juozas Gruodis'ti. Buradaki tek kompozisyon öğretmeni olarak çok sayıda müzisyen yetiştirmiş ve haklı olarak Litvanya bestecilik ekolünün kurucusu olarak görülmüştür (Droba, 1933).

Litvanya'daki ilk kompozisyon profesörü olan Gruodis'in, Ulusal Litvanya Besteciler Okulu'nu kurduğu ve aynı zamanda Besteciler Birliği'nin kurucularından ve başkanlarından biri olduğu bilinmektedir. Gruodis, Şarkı Festivalleri hareketini desteklemiş ve ülkedeki müzik kültürü

seviyesini yükseltmeye büyük katkıda bulunmuştur. Bu dönemde yapılan faaliyetlerle birlikte karşılıklı etkileşimin çoğalmasıyla sanatçıların birbirlerini destekledikleri ve bu şekilde çeşitli sanat dallarında gelişimin sağlanarak kültürel ortamın Kaunas üzerinden dönüşüm geçirdiği değerlendirilmektedir.

Litvanya geleneksel müziğinin kurumsal düzeyde öğretilmesi, 1945 yılında ünlü Litvanyalı etnomüzikolog Jadvyga Čiurlionytė'nin girişimi ile Konservatuar'da özel bir geleneksel müzik kursunun açılmasıyla başlamıştır. Derleme çalışması 1950'de başlamış; başlangıçta sadece öğrenci müzikologlar katılmıştır (Astrauskas ve Urbanavičienė, 2002).

Koro hareketi, 1918'de Litvanya bağımsız bir devlet haline geldiğinde daha da aktif hale geldi ve Baltık Devletlerine özgü bir fenomen olan şarkı festivallerini üretti. İlk Şarkı Festivali, 86 katılımcı koro ile 1924'te Kaunas'ta düzenlenmiştir (Katinaitė, 2010). UNESCO'nun 2003 yılında, Litvanya'nın Şarkı Festivali geleneğini, Estonya ve Letonya ile birlikte "İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirasının Başyapıtı" olarak ilan ettiği ve 2008 yılında da "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi"ne eklediği bilinmektedir.

Amaç

Yapılan bu çalışmada Litvanya halk müziği ve kültürünün tarihsel süreç içinde nasıl şekillendiğini saptamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda özellikle ülkenin bulunduğu coğrafya içinde bir milat olarak kabul edilebilecek I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasındaki durumun, bölgedeki kültürün gelişmesinde ne gibi etkisi olduğu, belirtilen süreç içinde halk müziği ile ilgili ne gibi çalışmalar yapıldığı araştırılmıştır. Yapılan bu geniş kapsamlı araştırma üzerinden Gruodis'in keman sonatındaki yerel dokular incelenmiştir.

I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'nın kültürel ayrışımı noktasında belirli bir altyapının sunulması, Litvanya özelinde hem kültürel hem de halk müziği bakımından belirli bir perspektifin ortaya konulması ve ayrıca spesifik olarak bu konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın bulunmayışı durumları yapılan bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, Litvanya kültürünü ve dolayısıyla ülke tarihi üzerinden halk müziğini keşfetmek için betimleyici araştırma modeli üzerine inşa edilmiş ilişkisel etnografi deseni kullanılmıştır.

Etnografik desenler, bir kültür grubunun zaman içinde geliştirdiği ortak davranış, inanç ve dil örüntülerini açıklamak, analiz etmek ve yorumlamak amacıyla kullanılan nitel araştırma süreçleridir. Etnografyada, araştırmacı bir kültür paylaşım grubunun çeşitli kaynaklardan alınan bilgilere dayalı olarak detaylı bir tasvirini sunar (Creswell, 2017, s. 27-28).

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği, çalışma için gerekli olan verileri toplamak amacıyla ilgili literatürü taramak için kullanılmıştır. Bu taramadan elde edilen bilgiler kullanılarak, araştırmaya konu olan Juozas Gruodis'in keman sonatının ayırt edici özelliklerine dayalı bir analizi yapılmıştır. İncelemeden elde edilen bilgilerin sunduğu bakış açısıyla Gruodis'in keman sonatına yönelmeden önce halk müziğinin ayırt edici niteliklerini araştıran bu çalışmada verilerin analizinde betimsel bir teknik kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Litvanya Halk Müziği

Litvanya halk müziği ile ilgili yapılan araştırmalarda müzik pratiğinin, etkileşim içinde bulunduğu diğer kültürlerle, yaşam biçimiyle ve inanışlarla olan bağı net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Birçok alanda olduğu gibi kültürel anlamda da benzer yönleri bulunan Baltık ülkelerinden Letonya'da bulunan halk şarkılarına *Daina*, Litvanya'da ise *Daino* ismi verilmiştir. Birlikte şarkı söyleme kültürü ve bunun sonucunda gelişen Şarkı festivalleri de müzik alanındaki benzerliklere örnek olarak verilebilmektedir.

Litvanya halk *Daino*'sunun varlığı kesin olarak ilk kez 9. yüzyılda belirlenmiştir. Daha sonra elde edilen bir dizi kanıt, *Daino*'nun hâlihazırda 15. ve 16. yüzyıllarda yaygın olduğunu göstermektedir. Bugün o dönemin motifleri ve şiirsel formülleri de halk şarkıcıları vasıtasıyla kayıt altına alınmıştır (Harrison, 1932).

Litvanya kültürünün Baltık bölgesindeki diğer ülkeler haricinde yakın bölgelerdeki ülkelerle de birçok ortak öğeyi içinde barındırdığı görülmektedir. Bu öğeler içinde müziğin de bir kültürel özne olarak benzer nitelikleri içine dâhil ettiği özellikle halk şarkılarının belirli özelliklerinde birtakım örtüşmeler görüldüğü ifade edilmektedir.

Etnik, kültürel ve tarihi bağlar nedeniyle Litvanyalılar, Letonyalılar, Belaroslular, Polonyalılar, Ukraynalılar, Ruslar ve diğer ilgili ulusların şarkılarında ortak özellikler vardır. Güneydoğu Litvanya ve Belarus, Kuzey Litvanya ve Letonya, Estonya ve Finlandiya'nın komşu bölgelerinin şarkılarında benzer tür ve anlatım araçları bulunabilir (Sauka, 2003).

Baltık ülkelerinde Hristiyanlığın benimsenmesinden önceki dönemlerde ve yeni bir akım olarak günümüzde de görülmeye başlanan⁶ Paganizm inancı da yaşamın belirleyici bir ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Pagan ayinlerinde bir araç olarak kullanılan müziğin, halk müziğini de etkilediği değerlendirilmektedir.

Prusya Pagan ayinlerinin yerleşik ritüellerinde, ayinlerin rahipleri ve şarkıcıları şarkı söylemiştir. Müzik, pagan ayinlerinin önemli bir bölümünü oluşturmuş; Litvanya halk müziğindeki paganizm kalıntıları 20. yüzyıla kadar ayakta kalmıştır (Karaşka, 2016).

Litvanya halk müziği, özellikle *Sutartinė* denilen çok sesli halk şarkılarıyla özgünlüğünü göstermektedir. 2010 yılında "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi"ne dâhil edilen bu şarkılar, ülkenin kuzeydoğusunda yer alan ve beş etnik bölgesinden biri olan Aukštaitija bölgesinde söylenmektedir.

Sutartinė denilen arkaik polifonik şarkılar Litvanyalıların ulusal gururu olmuştur. 1930'larda, sadece birkaç yaşlı kadın tarafından söylenmesine rağmen, ulusal kültürün bir sembolü haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra *Sutartinė* neredeyse tamamen tükenmiş, ancak 1960'larda halk uyanışı hareketi dalgasıyla yeniden hayata döndürülmüştür" (Nakienė, 2018). Seslerin iç içe geçmesinden kaynaklanan polifonik ve çoklu ritmik kalıplara dayanmaktadır. Genellikle iki ses aynı anda icra edilmekte ve çoğunlukla disonans yani ikili aralıklı uyumsuz sesler yaratılmaktadır (Ambrazevičius, 2017). Ezgisel hareket, birçok kez tekrarlanan ses ve dar ezgisel eğrilerle genellikle minimaldir. Bu tür hakkında en dikkat çekici olan şey, epeyce örneğin bir dizi uyumsuz ikili aralık içermesi ve hatta paralel ikililer içinde hareket edebilmesidir (Goertzen, 2000)

Litvanya'da *Sutartinė* adı verilen orijinal çok sesli şarkılarla ilgili çalışmalar 19. yüzyılın başlarında başlamış, ancak 20. yüzyıla kadar ciddi yayımlar ortaya çıkmamıştır (Račiūnaitė-Vyčinienė, 2012). Litvanya halk müziğinde *Sutartinė* haricinde, ağıt olarak bilinen Rauda ile birlikte ayinlerde söylenen ilahi türünde *Giesmė* bulunmaktadır. *Daino*'lar ise, yaşam içindeki önemli günler ile döngüsel zamanlar için söylenen şarkılar olmak üzere, kendi içinde çeşitli alt türlerden oluşmaktadır. Avrupa'da halk müziklerinin popülerleşmesi sonucunda Litvanyalı *Daino*'ların da içinde bulunduğu birçok halk şarkısı koleksiyonunun yayımlandığı ve Stravinsky'nin Bahar Ayini isimli eserinin başlangıcındaki Fagot solosunda bu ezgilerden birini kullandığı bilinmektedir.

Litvanya folkloruna dair araştırmaların bölgedeki diğer devletlere göre daha geç başladığı görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak, Doğu Avrupa'da bu alanda yapılan çalışmaların uygulanması için gerekli toplumsal bilincin sağlanamaması ve Rus yönetiminin bölge kültürüne karşı baskıcı tutumu gösterilebilmektedir.

Folklor araştırmalarına dair ilk faaliyetlerin Litvanya Bilim Derneği tarafından düzenlendiği bilinmektedir. 20. yüzyılın başında gerçekleştirilen bu girişimlerin bir sonucu olarak 1930'lu yıllarda kurulan heyetler aracılığıyla halk ezgilerinin derlendiği görülmektedir. Daha sonrasında gelişen süreç içinde daha sistematik bir yapıda halk şarkılarının derlendiği ve kapsamlı bir arşiv oluşturulduğu bilinmektedir.

Litvanya halk müziğinin gelişimi yaklaşık yüz yıldır belgelenmiştir. 1908–1909'da ilk Litvanya halk melodileri, St. Petersburg Üniversitesi'nden ve Litvanya dili, tarihi, arkeolojisi ve folkloruyla ilgili araştırmaları bulunan Profesör Eduard Wolter tarafından balmumu silindirlerine kaydedilmiştir. Silindirlerin bir kısmı St. Petersburg'da tutulurken, bir diğeri Berlin Phonogramm Archiv'de saklanmaktadır (The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2004).

Litvanya halk müziğinde çok çeşitli çalgılar kullanılmaktadır. Bu çalgılarla ilgili bilgiler içeren yazılı kaynakların, 16. yüzyıldan başlamak üzere çalgıların icrası, çalgı topluluklarının yapısı ve müzik kültürü içindeki yeri ile ilgili bilgiler verildiği görülmektedir.

Litvanya halk şarkısı ezgisi ilk kez 1634 yılında Karaliaučiai'de Frydrichas Gedkantas tarafından notaya alınmıştır. Litvanya etnik müzik koleksiyonları 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren yayımlanmaktadır (Karaška, 2016). Litvanya, yerli ve ithal müzik aletleri açısından zengindir. En çok bilinen telli çalgı, komşu ülkelerde de görülen, yerel bir sitar türü olan kanklės'tir (Goertzen, 2000).

Litvanya halk müziğinde üflemeli çalgı çeşitlerinin daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Bölgeye özgü bir pan flüt çeşidi olan *Skudučiai* de yöresel halk müziği çalgılarından biridir ve bu çalgıyla icra edilen birçok halk müziği eseri bulunmaktadır.

Litvanya'da bulunan diğer telli çalgılar arasında, Macar cimbalom ve psaltery gibi çeşitli boyutlarda vurmali santur çeşitleri bulunmaktadır. Yaylı teller arasında nadir bulunan *Manikarka* (kilisede icra edilen tek telli bir çello) ve köprü olarak içi hava ve bezelye dolu bir keseye sahip daha daha nadir olarak kullanılan *boselis* yer almaktadır. Yeniden canlanma öncesinde sözlü gelenekte sık kullanılan tek yaylı telli çalgı olan deri yüzü bir kemanın yerini büyük ölçüde modern keman almıştır (Goertzen, 2000).

19. ve 20. yüzyıllarda yerel müzik aletlerinin ve eski müzik türlerinin varlığının gelenekleri kaybolmuş, orijinal işlevini kaybetmiştir (Karaška, 2016). Yirminci yüzyılda popüler hale gelen akordiyonlar, genellikle yaylı telli çalgılar ve klarnet türü ile kırsal müzik topluluklarında çalınmıştır (Goertzen, 2000).

Baltık bölgesinde yaygın olarak çalınan bir santur türü olan *Kanklės*, diğer Baltık ülkelerinde olduğu gibi Litvanya'nın karakteristik ulusal çalgısı olarak değerlendirilmektedir. Zaman içinde değişen müzik kültüründe varlığını kaybetmeye başladığı görülen çalgıya ilgi günümüzde tekrar kendini göstermektedir.

Polonyalı tarihçi Polinski, *Kanklės*'in Litvanya'da on altıncı yüzyılın sonuna kadar en popüler enstrüman olduğunu ve bu tarihten sonra kaybolmaya başladığını belirtmektedir (Žilevičius & Matelis, 1935, s. 100-101). Litvanya müziğine sonradan dâhil olan kemanın ise 19. yüzyılda popüler hale geldiği görülmektedir. Halk müziği topluluklarındaki yerini zaman içinde sağlamlaştıran çalgının, çeşitli çalgılarla birlikte müzik topluluklarında icra edilmeye başlandığı bilinmektedir. Yapısal olarak farklı olan yerel kemanın ise modern kemanın gelişimiyle birlikte tamamen ortadan kaybolduğu değerlendirilmektedir.

Halk müziği keman icrası geleneğinde bir veya iki keman bulunan küçük topluluklar popüler olmaya devam etmiş ve birçok kemancı eski bölgesel ve yerel tarzların ayırt edici özelliklerini korumuştur (Kirdienė, 2008: 17). Litvanya halk müziğinde keman çalgısı repertuarında daha çok polka formundaki eserlerin bulunduğu ve dansa eşlik yapacak şekilde çalgı icrasının gerçekleştirildiği görülmektedir.

Litvanya Halk Müziğinin Karakteristik Özellikleri

Litvanya halk müziğinin karakteristik özellikleri, genel olarak Litvanya'nın kültürel bölgeleri olarak nitelendirilen; Aukštaitija, Žemaitija (Samogitia), Dzūkija, Suvalkija ve Mažoji Lietuva bölgelerinde icra edilen müziğin karakteristik özellikleri bakımından birbirinden ayrıştığı görülmektedir.

Litvanya'daki her etnografik bölge, kendine özgü müzik türlerine, vokal ve enstrümantal performans tarzlarına sahiptir (Bartolome, 2019). Litvanya halk müziğinde bölgesel farklılıklar bulunsada genel olarak halk müziğinde işlenen temalar bakımından diğer baltık ülkeleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak, Litvanya halk müziğinin *Sutartinė* ismiyle bilinen polifonik şarkıları, yapısal bakımdan en özgün tür olarak nitelendirilmektedir.

Litvanya halk müziğinin karakteristik özelliklerinin belirlenmesinde, Litvanya Müzik ve Tiyatro Akademisi'nde Müzikoloji Departmanına bağlı Etnomüzikoloji bölümünün internet arşivi⁷ ve Litvanya Edebiyat ve Folklor Enstitüsü'nün, folklorist Zenonas Slaviūnas'ın ilgili eserlerini⁸ kullanarak hazırlanmış olduğu internet sitesi kaynak olarak kullanılmıştır.

Litvanya halk müziğinin karakteristik özellikleri değerlendirildiğinde, halk müziğinin polifonik stildeki icrası olarak nitelendirilen *Sutartinė*, öncelikli olarak Litvanya halk müziğinin özgün formu olarak karşımıza çıkmaktadır. İki veya daha fazla sesle söylenen bu şarkıların icrasında, belirli ezgisel yapıların kullanılmasıyla ana ezgiye eşlik edilmektedir. *Sutartinė* icracıları genel olarak, kısa bir müzik cümlesini farklı sözlerle tekrarladığından, eşlik eden ezgilerin yapısal özellikleri de birbirine benzemektedir. Eşlik eden ezgideki fonksiyonel yürüyüşler bazen disonans sesler meydana getirmektedir. Litvanya Folklor Arşivi'nden örnek olarak gösterilen *İsvedu Ozį*⁹ isimli ezginin, Kaunas'ta kaydedildiği bilinmektedir.

Şekil 1. *Sutartinė* Örneği *İsvedu Ozį* Ezgi Örneği

Sutartinė yapısal özellikleri değerlendirildiğinde, bazılarının çeşitli metrik değerleri de içinde barındırdığı görülmektedir. Majör ikili aralıkların da seslendirilerek disonans etki yarattığı görülen örnek ezginin Biržai bölgesinde yer alan Gavėniškis köyünden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 2. *Mano vainikas, judabra Dvejinė* Ezgi Örneği

Sutartinė, ezgi yapısı itibarıyla halk müziğinin minimal bir formu olarak görülebilmekte, aynı ezginin tekrarlanmasından ötürü ise müziğin önem bakımından metnin arkasında olduğu ve metnin önemini vurgulamak için kullanıldığı değerlendirilebilmektedir. Öte yandan kısa müzikal cümlelerin, ana ezgiye eşlik etmede kolaylık sağladığı, standart bir eşlik yürüyüşü geliştirmede kolaylaştırıcı bir etken olduğu gözlemlenebilmektedir. Örnek olarak gösterilen *Kazilio* isimli ezgi örneğinde, tipik bir *Sutartinė* eşliği görülebilmektedir.

Şekil 3. *Kazilio* Ezgi Örneği

Genel olarak değerlendirildiğinde, Letonya halk müziğindeki bazı karakteristik özelliklerin, komşu Litvanya halk müziğinde de gözlemlendiği söylenebilmektedir. Bu özelliklerden biri olan dört, beş veya altı sestem oluşan ezgiler, Litvanya halk müziğinde de görülmektedir. Örnek ezgi olarak verilen, *Siūsčiau paslaļi* isimli şarkıda da si eksenindeki lokriyen ezgide beş sestem oluşmaktadır. Altı sestem oluşan *Mani šioki* (Kalba) isimli şarkı, la eksenli eolyen modundadır.

Şekil 4. *Siūsčiau paslaļi* Ezgi Örneği

Şekil 5. Mani šioki Ezgi Örneği

Letonya halk müziğinde görülen, ikili sekizlik ses grubundan oluşan ritmik yapıların, ezgi motiflerinde ardıl olarak kullanılması durumu Litvanya halk müziğinde de karakteristik özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak gösterilen *Daina* formundaki *Kai aš buvau neženotas* isimli ezginin, Marijampole eyaleti sınırları içinde yer alan Puskepuriai isimli köyden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 6. Kai aš buvau neženotas Ezgi Örneği

Letonya halk müziğindeki *Daina*'larda görülen 5/8'lik metrik değerler Litvanya halk müziğinde de karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak gösterilen *Sėdziu už stalo rymau* isimli ezginin, Prienai şehri yakınlarındaki Stakliškės köyünden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 7. Sėdziu už stalo rymau Ezgi Örneği

Bir başka ortak karakteristik özellik olarak değerlendirilen, motif içinde aynı seslerin ardıl olarak kullanılması durumu, Litvanya halk müziğinde de görülmektedir. Örnek olarak gösterilen *Tai raibumai genelio* isimli *Daino* ezgisindeki fermata işaretleri, kayıttaki kaynak kişi olan Juzė Zubkauskienė'nin motif sonlarındaki bazı sesleri uzatmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan ezgi, 9/8'lik ölçü gibi değerlendirilebilse de burada sözden kaynaklanan bir uzatmadan dolayı 4/4'lük metrik değerle gösterilmiştir.

Şekil 8. Tai raibumai genelio Ezgi Örneği

Letonya'daki çift sesli *Daina* ezgilerine benzer biçimde Litvanya Halk müziğinde de *Sutartinė* ezgilerinden ayrı olarak çift sesli ezgiler karakteristik özellik olarak değerlendirilebilmektedir. Örnek olarak gösterilen *Lakštingalėle, gražus paukšteli* isimli ezginin kuzeyde bulunan Panevėžys ilçesine bağlı Panemunėlis kasabasından derlendiği bilinmektedir.

Şekil 9. Lakštingalėle, gražus paukšteli Ezgi Örneği

Halk müziklerinde görülen karakteristik özelliklerden biri olarak eksen değişimi durumu, Litvanya halk müziğinde tonal değişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Eksen sesin üçlüsünde meydana gelen alterasyon sonucunda farklı tonal karakter oluşmaktadır. Örnek olarak seçilen *Voi volunge volungele* isimli ezginin, ülkenin güneydoğusunda bulunan Klaipėda şehri yakınlarındaki Külupėnai köyünden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 10. *Voi volunge volungele* Ezgi Örneği

Juozas Gruodis

Litvanya müziğinin önde gelen bestecilerinden Juozas Gruodis¹⁰, 1884 yılında Zarasai şehri yakınlarındaki Rokėnai köyünde doğmuştur. Bu bölge Aukštaitija etnik bölgesi içinde yer almaktadır.

Gruodis, neslinin en özgün Litvanyalı bestecilerinden biri, önde gelen kompozisyon öğretmeni ve Litvanya kompozisyon okulunun kurucusudur. 14 yaşında org çalmaya ve 15 yaşında beste yapmaya başlamıştır. Gruodis, Nikolay Ladukhin'den armoni ve Alexander Ilyinski'den polifoni dersleri almıştır (Kazlauskaitė, 2019). Gruodis'in, Raguvėlė, Utena, Kuktiškės, Alanta gibi şehir ve kasabalarda org çaldığı, çeşitli koro ve orkestraları yönettiği bilinmektedir. 1915 ile 1916 yılları arasında Moskova Konservatuari'nda eğitim almış, 1920 ile 1924 yılları arasında ise Leipzig Konservatuari'nda Stephan Krehl, Paul Graener, Sigfrid Karg-Elert ile çalışma imkânı bulmuştur.

1915 sonbaharında Moskova Konservatuari'na girmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve bozulan sağlık durumu nedeniyle eğitimi bir süre uzamıştır. Bu dönemde, genç besteci, son derece popüler hale gelen *Her yer çok sessiz*¹¹ ve *Büyüler*¹² şarkılarını bestelemiştir (Kazlauskaitė, 2019). Mezun olduktan sonra Kaunas Devlet Tiyatrosu'nda üç yıl süresince şeflik yapan Gruodis, bu süre içinde Kaunas Müzik Okulu'nda da çalışmaya başlamıştır. Dönem Avrupa'sındaki birçok kentte yaygın hale gelen Konservatuar yapısındaki bir kurumun, Kaunas'ta kurulması çalışmalarının mimarı olmuştur. Kurduğu bu okul, Litvanya'da üniversite düzeyinde müzik eğitimi veren ilk kurum özelliğini taşımaktadır.

Kaunas Konservatuari'nın açılış töreni 1 Nisan'da Devlet Opera Binası'nda gerçekleşmiştir. Törene Litvanya Cumhurbaşkanı Antanas Smetona, Bakanlar, yabancı büyükelçiler, kilisenin onur üyeleri ve Letonya Konservatuari Rektörü Jāzeps Vītols da dâhil olmak üzere birçok konuk katılmıştır (Petrauskaite, 2020). Bestecinin, rektörlük görevi yaptığı ve aynı zamanda kompozisyon bölümünde ders verdiği bu okulun ismi, 1948 yılında *Kauno Juozo Gruodžio Konservatorija* olarak değiştirilmiştir.

Gruodis'in Litvanya halk müziğiyle ilgilendiği ve bu alanla ilgili çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Halk ezgilerini eserlerinde soyutlayarak kullanan bestecinin Litvanyalı bestecilere ilham kaynağı olduğu değerlendirilmektedir.

Gruodis, eski Litvanya halk müziğine büyük ilgi duymuştur. Monodik ezgiler ve polifonik *Sutartinės* gibi ezgilerin sık sık düzenlemelerini yapmış ve sonunda ılımlı modernizm ile Litvanya halk müziğinin unsurlarını, Béla Bartók ve Leoš Janáček stiline benzer estetik ilkelerle birleştirerek kendi bireysel stilini geliştirmiştir. Gruodis'in yaklaşımı uzun zamandır birçok Litvanyalı besteci için güçlü bir etki yaratmıştır (Nakas, 2019).

Gruodis savaşlar arası Litvanya'daki en önemli figür olmuştur. Geç romantizmin zengin geleneğini sürdürdüğü senfonilerini düzenli olarak yazan ilk Litvanyalı bestecidir (Nakas, 2019). 1930'da Letonya ve 1932'de Helsinki konservatuarları'nın Onursal üyesi seçilmiştir. 1945'ten 1948'deki ölümüne kadar Teori ve Kompozisyon bölümü başkanlığını yürütmüştür (Kazlauskaitė, 2019). Antanas Rachiunas, Vytautas Klova, Juozas Karosas gibi Litvanyalı besteciler Gruodis'in öğrencileri arasında yer almıştır.

Gruodis'in eser listesi daha sonra çeşitli formlar tarafından desteklenmiş olsa da icracı ve yayımcıların özellikle ilgisini vokal müziği çekmiştir. Modernizmin aşırı bir örneği olan *Senfonik Prolog* (1923) eseri, Kaunas'ta çok ateşli tartışmalara neden olmuştur (Kazlauskaitė, 2019).

Gruodis'in, 1924 yılındaki yaylı dördlüsü, 1933 yılındaki *Jūratė ir Kastytis* isimli Bale eseri, 1928 yılındaki *Gyvenimo šokis* ve 1939 yılındaki *Iš Lietuvos praeities* isimli senfonik şiirleri, 1945 yılındaki *Simfoninės variacijos*, 1936 yılındaki Senfoni Orkestrası için *Siuita Nr.1 iš baletu, Jūratė*

ir Kastytis ve *Siuita Nr. 2 iš baleto, Jūratė ir Kastytis* süit eserleri, bestelediği en önemli eserler olarak değerlendirilmektedir. Bunların haricinde çeşitli enstrümental eserler, solo ve koro şarkıları, Litvanya halk şarkılarının çok seslendirilmesi gibi çalışmaları bulunmaktadır.

Gruodis Keman Sonatı - *Sonata smuikui ir fortepijonui*

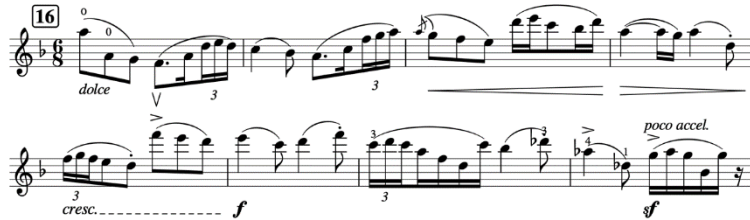
Gruodis'in bu eseri 1922'de Leipzig'de bestelediği bilinmektedir. Eser sırasıyla, Allegro ma non troppo, Adagio quasi Andante, Scherzo; Allegro scherzando ve Finale Allegro moderato olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Gruodis'in eserinde Litvanya halk müziğinin temalarını kullanarak kendi stiliyle özdeşleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Keman ve Piyano için re minör sonatı, Gruodis'in Litvanyalı bir besteci olarak bu türde bestelemiş olduğu ilk büyük eseridir. Genel olarak eser, samimi lirizmi, dramatik tutkulu anları ve hatta haylaz şakacılığı birleştirir. Bestecinin Leipzig'deki öğrenci günlerinden kalma bir eser olarak, gençlik coşkusu ve yaşama sevinci ortaya çıkmaktadır (Buttall, 2015)

Eser, Gruodis'in bu formda yazdığı tek yapıt olarak bilinmektedir. Keman ve piyano ikilisi için çeşitli besteleri olan bestecinin, birçok Litvanya halk müziği temasını, kendi üslubunu kullanarak geç romantik dönem stilinde bu sonata aktardığı gözlemlenmektedir.

Eserin başlangıcında, piyano partisindeki akor ve arpej seslerinden oluşan başlangıç temasının duyurulmasının ardından gelen keman solusunda romantik dönem sonatlarında görülen *legato* yapısındaki ezginin, lirik karakterdeki yapısı ön plana çıkmaktadır. Burada örnek verilen ilk ezgide, tonal olarak minör karakterde belirtilen yapı *dolce* olarak ifade edilmiş, ezgi içerisinde kullanılan üçleme yapılarla ezgide süslemeler yapılmıştır.

Eserin birinci bölümünde örnek olarak gösterilen ilk ezgi incelendiğinde, geçici ve işleyici seslerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Tonal olarak değerlendirildiğinde, ezginin başlangıçta fa eksenli iyonyen modunda olduğu, la sesiyle birlikte re eksenindeki eolyen moduna geçiş yaptığı görülmektedir. Kullanılan sesler itibariyle minör karakterdeki ezgide görülen bu eksensel değişim, çeşitli halk müziklerinde olduğu gibi Litvanya halk müziğinde de görülen karakteristik bir özelliktir.

Şekil 11. Gruodis Keman Sonatı I. Bölüm 1. Ezgi Örneği

İkinci ezgi örneğinde, la eksenli bir heksatonik yapı kullanılmakta, altere seslerle birlikte tonal değişimin sağlandığı görülmektedir. Majör karakterdeki bu ezgi cümlesinin bitiminde, farklı bir eksene geçilmiş ve metrik değer değişmiştir. Ezginin *Motule mano* isimli Litvanya halk şarkısı ezgisi soyutlanarak oluşturulduğu görülmektedir.

Şekil 12. Gruodis Keman Sonatı I. Bölüm 2. Ezgi Örneği

Şekil 13. Litvanya Halk Şarkısı *Motule mano*

Eserin ikinci bölümündeki ezgi örneği tonal bakımdan incelendiğinde, la eksenli eolyen modunda olduğu, sonrasında ise si ekseninde tekrar kurgulandığı görülmektedir. Eksen değişimi genel olarak halk müzikleri ezgilerinde görülen bir özellik olarak, Litvanya halk müziğinde de görülen karakteristik özelliklerden biridir. Örnek ezgide Letonya ve Litvanya halk müziklerinde görülen ikili sekizlik ses gruplarından oluşan ritmik yapılar ve motif içinde ardıl olarak aynı seslerin kullanılması durumu karşımıza çıkmaktadır.

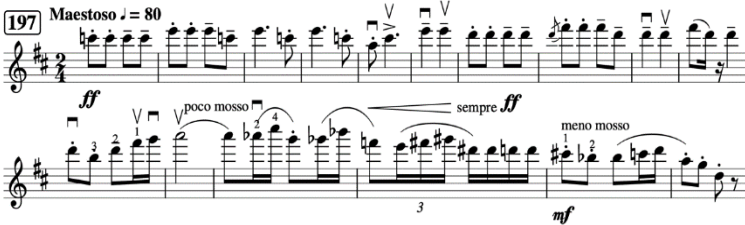

Şekil 14. Gruodis Keman Sonatı II. Bölüm 1. Ezgi Örneği

Final bölümü olarak isimlendirilen dördüncü bölümde yer alan örnek ezgi tonal olarak incelendiğinde, ilk cümlede re olan eksenin, ikinci cümlede mi olarak değiştirildiği görülmektedir. Burada da motif içinde ikili sekizlik ses gruplarından oluşan ritmik yapılar ve motif içinde ardıl olarak aynı seslerin kullanılması durumu, karakteristik özelliğin yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Eserin bu bölümü içinde bu tema farklı sesler üzerinde kurgulanarak tekrarlanmış, eksensel değişiklikler bu bölümlerde de görülmüştür.

Şekil 15. Gruodis Keman Sonatı IV. Bölüm 1. Ezgi

Şekil 16. Gruodis Keman Sonatı IV. Bölüm Tema Tekrarı Örneği

Gruodis'in bu bölüm içinde kullandığı ve bölümün ana teması olan ezgi, 1925-1926 yılları arasında yapılan derleme çalışmalarında, Panevėžys ilçesine bağlı Biržai bölgesindeki Klausučiai köyünde derlenmiş olan *Man čiučiulis, man miegelis* isimli *Sutartinės* ezgisinden alıntılanmıştır. Buttall'a göre (2015) *Sutartinės*'in otantik ezgisi, finalin ana temasını, esasen daha lirik bölümlerle serpiştirilmiş uysal bir bölümü oluşturmuştur. Kromatik armoninin daha sağlam bir diyatonik bitişe yol açtığı, özellikle etkileyici bir koda ile sonuçlandığını dile getirmiştir.

Şekil 17. *Man čiučiulis, man miegelis* Ezgi Örneği

SONUÇ

Halk müziğinin polifonik stildeki icrası olarak nitelendirilen *Sutartinė*, öncelikli olarak Litvanya halk müziğinin en özgün formu olarak değerlendirilmiştir. Litvanya halk müziğinde bölgesel farklılıklara karşın, genel olarak halk müziğinde işlenen temalar bakımından diğer Baltık ülkeleriyle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Diğer Baltık ülkelerinden farklı olarak, Litvanya halk müziğinin *Sutartinė* ismiyle bilinen polifonik şarkıları, yapısal bakımdan en özgün tür olarak saptanmıştır.

Gruodis'in bu eserinde, kimi zaman Litvanya halk müziği ezgilerinin yapısal özelliklerini, kimi zaman da belirtildiği üzere halk şarkılarını ve bu şarkıların motiflerini veya aynı ritmik yapı ve ses aralıklarını kurgulama yoluyla Litvanya halk müziği karakterini aktardığı görülmektedir. Bestecinin kullandığı tonal dil de bu tavrı destekleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Çeşitli modlar üzerinden eksensel değişikliklerle sağlanan bu üslup, romantik dönemin farklı tınısal özellikleriyle harmanlanmıştır. Eserde kullanılan çalgılama stili de keman tekniği bakımından romantik dönem üslubuyla uyumaktadır. Çeşitli ritmik yapıların aynı karakteri yansıtması bakımından bölümler içinde farklı yerlerde süsleyici olarak farklı sesler üzerinde kullanıldığı, zaman zaman metrik modülasyona başvurulduğu, fakat birim değerler değiştirilmediği gözlemlenmiştir.

Gruodis'in Keman Sonatı incelendiğinde, bestecinin Litvanya halk müziği ezgilerinin karakteristik özellikleriyle halk şarkılarından romantik üslupta bir birleşim yarattığı görülmektedir. Eserin farklı kısımlarında kullanılan kalıp ritmik yapılar ve çeşitli metrik değerlerle birlikte çağdaş kompozisyonel araçların da kullanıldığı belirlenmiştir.

Sonnotlar

¹ Uygulanan bu yaptırımlar içinde Litvanca eğitim veren kurumların yasaklanması ve hatta Katolik kilisesinin baskı altına alınması gibi bir dizi uygulama da yer almaktadır. Ruslaştırma politikalarıyla ilgili bilgiler barındırması açısından, bkz. Iwaskiw, 1996.

² Bölge tarihini ve belirtilen durumu detaylı bir biçimde incelemesi bakımından bkz. Goertzen, 2000.

³ Bestecinin 1898'de bestelediği Tautiška giesm isimli eser, Litvanya bağımsızlığını ilan ettikten sonra resmi millî marş olarak kabul edilmiştir.

⁴ İlk olarak John Toland tarafından 1705 yılında Socinianism Truly Stated isimli kitabında kullanıldığı bilinen terim, Tanrı'nın tüm evrenle özdeş olduğunu savunan felsefi yaklaşımı savunmaktadır. Bu konuda daha geniş kapsamlı bilgi için, bkz. Mander, 2020.

⁵ 1920-1939 tarihleri arasında başkent Vilnius ve Doğu Litvanya'nın bir bölümü Polonya tarafından işgal edilmiştir.

⁶ Neo-Paganizm olarak isimlendirilen bu akım Litvanya'da *Romuva* olarak isimlendirilmektedir. *Romuva*'da dâhil olmak üzere Pagan inancını çok yönlü olarak incelemesi bakımından, bkz. York, 2016.

⁷ *Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyrius*: <http://folkloras.lmta.lt/en/>

⁸ *Sutartinės. Lithuanian Polyphonic Folksongs (1958–1959)*: <http://www.sutartines.info/>

⁹ *Pabaiskas Sutartinė* olarak da bilinmektedir.

¹⁰ Litvancada Juozo Gruodžio şeklinde yazılmaktadır.

¹¹ *Visur tyla*.

¹² *Burtai*.

Kaynaklar

AMBRAZEVIČIUS, R. (2017). "Dissonance/Roughness And Tonality Perception In Lithuanian Traditional Schwebungsdiaphonie". *Journal of Interdisciplinary Music Studies*. 8(1-2), 39-53.

ASTRAUSKAS, R. ve URBANAVIČIENĖ, D. (2002). "Department Of Ethnomusicology, Lithuanian Academy Of Music And Section Of Ethnomusicology At The Institute Of Musicology, Lithuanian Academy Of Music". *The World of Music*, 44(3), 163-165. <https://www.jstor.org/stable/41699458>

- BARTOLOME, S. J. (2019). "Exploring And Performing Lithuanian Sutartinės". M. Hoch (Ed.). *So You Want to Sing World Music: A Guide for Performers* içinde (s.215-233). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- BRUVERIS, J. (2016). "Modernity In Music Culture Of The Independent Lithuania: Reception And Yearning". *Lietuvos muzikologija*, (17), 8-23. <https://www.lituanistika.lt/content/62056>
- BUTTALL, J. (2015). "Review". Musicweb-international: http://www.musicwebinternational.com/classrev/2015/Mar/Gruodis_sonatas_DMV113.htm, Erişim tarihi: 11.09.2020
- DROBA, K. (1933). "The History And The Present Day Of Lithuanian Music (from Čurlionis to Landsbergis)". *Revista De Musicologia*. 16(6), 3684-3691.
- EIDINTAS, A. vd. (2016). *The History Of Lithuania*. Vilnius: Eugrimas Publishing House.
- FOLSTROM, R. J. (1998). "Music Standards In Lithuania". *Music Educators Journal*. 85(1), 32-34.
- FRUCHT, R. C. (2005). *Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands and Culture*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- GOERTZEN, C. (2000). *Lithuania*. T. Rice, J. Porter, C. Goertzen (Ed.), In the Garland Encyclopedia of World Music: *Europe* içinde (s. 540-547). New York: Garland Publishing.
- HARRISON, E. J. (1932). "Lithuanian Folk Songs (Dainos)". *Folklore*. 43(3), 301-337. <https://www.jstor.org/stable/1256125>
- IWASKIW, W. R. (1996). *Estonia, Latvia, and Lithuania: Country Studies*. Washington, D.C. : Library of Congress.
- KARAŠKA, A. (2016). "Lietuvių Liaudies Muzika". *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/Straipsnis/lietuviu-liaudies-muzika-117888>, Erişim tarihi: 01.09.2020
- KATINAITĖ, J. (2010). "Music". *Lithuanian Culture Institute*: <https://english.lithuanianculture.lt/lithuanian-culture-guide/music/>, Erişim tarihi: 01.09.2020
- KAZLAUSKAITĖ, R. (2019). "Juozas Gruodis". *MICL - Music Information Centre Lithuania*: <https://www.mic.lt/en/database/classical/composers/gruodis/#bio>, Erişim tarihi: 10.09.2020
- KIRDIENĖ, G. (2008). "The Folk Fiddle Music Of Lithuania's Coastal Regions". I. Russell, M. A. Alburger (Ed.). *Driving the Bow: Fiddle and Dance Studies from around the North Atlantic* 2. içinde (s.14-34). University of Aberdeen, Elphinstone Institute.
- MANDER, W. (2020). "Pantheism". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/pantheism>, Erişim tarihi: 15.06.2020
- NAKAS, Š. (2019). "Juozas Gruodis". *MICL - Music Information Centre Lithuania*: <https://www.mic.lt/en/database/classical/composers/gruodis/#bio>, Erişim tarihi: 10.09.2020
- NAKIENĖ, A. (2018). "Database- Folk / World - Note Lithuania Folk". *MICL – Music Information Centre Lithuania*: <https://www.mic.lt/en/database/folk/notelithuania-folk-world-2018/>, Erişim tarihi: 01.09.2020
- PETRAUSKAITE, D. (2017). "Neofolklorism In The Modern Lithuanian Music Within The Historical Context Of The 20th Century". I. G. Umnova (Ed.) *Musical Culture In Theoretical And Applied Dimension* içinde (s.38-41). Kemerovskij gosudarstvennyj institut kul'tury.
- PETRAUSKAITE, D. (2020). "From Courses To A Conservatoire: Issues Of Musical Education Institutionalisation In Lithuania" (1919 to 1949). J. Weiss (Ed.) *Musicologica Studia Labacensia* içinde (s.143-158). Založba Univerze na Primorskem
- PIVORAS, S. (2021). "The Role Of Latvian Nationalism In The Transformation Of Lithuanian Nationalism During The Long 19th Century". *Nations and Nationalism*. 27(2), 1-14.
- RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ, D. (2012). "The Revival Of Lithuanian Polyphonic Sutartinės Songs In The Late 20th And Early 21st Century". *Res musica, Eesti Muusikateaduse Seltsi ja Eesti Muusika-ja Teatriakadeemia muusikateaduse osakonna aastaraamat*. (4), 97-11. <https://www.lituanistika.lt/content/53684>

SAUKA, L. (2003). "Daina". *Visuotinė Lietuvių Enciklopedija*: <https://www.vle.lt/Straipsnis/daina-62925>, Eriřim tarihi: 02.09.2020

YORK, M. (2016). *Pagan Ethics: Paganism As A World Religion*. Cham: Springer International Publishing.

ŽILEVIČIUS, J. ve MATELĪS, V. (1935). "Native Lithuanian Musical Instruments". *The Musical Quarterly*, 21(1), 99–106. <http://www.jstor.org/stable/738968>

ZILEVICIUS, J. (1957). "Native Musical Instruments". Lituanus.org: http://www.lituanus.org/1957/57_1_03Zilevicius.html, Erişim tarihi: 02.09.2020

İnternet Kaynakları

URL-1: "The Long Term Preservation and Publishing Program of Sound Archives LLTI". http://archyvas.ilti.lt/archyvas/index_en.html (Erişim: 01.09.2020)